

ЗАПОБІГАННЯ НАСИЛЬНИЦЬКИМ ЗЛОЧИНАМ, ЩО ВЧИНЯЮТЬСЯ ПРАЦІВНИКАМИ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ В УКРАЇНІ**PREVENTION OF VIOLENT CRIMES COMMITTED BY LAW ENFORCEMENT BODIES IN UKRAINE**

**Богатирьов І.Г., д.ю.н., професор,
заслужений діяч науки і техніки України,
професор кафедри права та правоохоронної діяльності
Державний університет «Житомирська політехніка»
ORCID ID: 0000-0003-4001-7256**

**Буряк К.М., к.ю.н., доцент кафедри
підприємництва, організації
виробництва та теоретичної і прикладної економіки
Український державний хіміко-технологічного університету
ORCID ID: 0000-0001-6265-9706**

На шляху до Європейської інтеграції Україна окреслила концепцію кримінологічної політики щодо запобігання злочинності. Водночас, провідну роль у виявленні та запобіганні насильницьким злочинам відведено різним підрозділам правоохоронних органів, ми виокремлюємо коло правоохоронних органів, працівники яких найчастіше вчиняють насильницькі злочини при виконанні службових обов'язків. Це працівники Національної поліції України та Державної кримінально-виконавчої служби України.

Отож, вся діяльність працівників правоохоронних органів України полягає у захисті населення країни від посягань на особистість, її права та законні інтереси. Це найважливіший обов'язок держави та її правоохоронних органів, що отримав своє закріплення у Конституції України.

Невипадково коли працівник правоохоронних органів під час виконання службових завдань вчиняє кримінальне правопорушення (злочин або кримінальний проступок) це викликає у населення не довіру до їх функціонування. Ще гірше, коли правоохоронні органи не спроможні протиставити себе злочинності, а їх працівники вчиняють насильницькі злочини ще більше ослаблюють сферу правоохоронної діяльності щодо запобігання злочинності в Україні.

Останніми роками різко зросло кількість насильницьких злочинів учинених працівниками правоохоронних органів. Це обумовлено тим, що проведення державних реформ правоохоронних органів зменшило індекс дотримання законності, багато працівників потрапляють під вплив злочинних груп та організацій, російсько-українська війна теж негативно вплинула на роботу правоохоронних органів, населення практично не довіряє діям правоохоронним органам тощо.

Враховуючи той факт, що правоохоронні органи України не ізольований соціальний механізм в державі, а органічна складова частини нашого суспільства, вчинення у її середовищі насильницького злочину у робочий або по за робочий час викликає у суспільстві серед платників податків неабиякий резонанс.

Більше того, два роки війни в Україні глибоко вплинули на соціально-економічні та воєнно-політичні перетворення, а в їх рамках – криміналізацію багатьох сфер життєдіяльності, як на рівні масових явищ, так і на міжособистісному. Актуальність проблеми зростає також і у зв'язку з давно назрілою необхідністю вдосконалення нормативно-правових актів, що регламентують запобігання вчинення насильницьких злочинів працівниками правоохоронних органів.

Проблема зміцнення законності серед працівників правоохоронних органів потребує розробки та вирішення не лише першочергових, але й перспективних завдань щодо запобігання вчинення насильницьких злочинів в цій сфері. Проведений нами аналіз функціонування правоохоронних органів показав, що успіх запобігання вчинення серед їх персоналу насильницьких злочинів залежить від суспільства, держави, стану матеріально-технічної бази, озброєння, криміналістичної техніки, підготовка та перепідготовка працівників правоохоронних органів у закладах вищої освіти тощо.

Ключові слова: запобігання, насильницький злочин, суб'єкти запобіжної діяльності, працівник, правоохоронний орган, національна поліція України, дізнавач, установи виконання покарань, катування, жертва злочину (потерпілий), запобігання.

On the way to European integration, Ukraine outlined the concept of criminological policy on crime prevention. At the same time, the leading role in the detection and prevention of violent crimes is given to various units of law enforcement agencies, we single out the circle of law enforcement agencies whose employees most often commit violent crimes while performing official duties. These are employees of the National Police of Ukraine and the State Criminal Enforcement Service of Ukraine.

Therefore, the entire activity of law enforcement officers of Ukraine consists in protecting the population of the country from encroachments on the individual, his/her rights and legitimate interests. This is the most important duty of the state and its law enforcement agencies, which was enshrined in the Constitution of Ukraine.

It is no accident that when an employee of law enforcement agencies commits a criminal offense (a crime or a misdemeanor) while performing official duties, it causes the population to distrust their functioning. It is even worse, when law enforcement agencies are unable to confront crime, and their employees commit violent crimes, further weakening the scope of law enforcement activities in preventing crime in Ukraine.

In recent years, the number of violent crimes committed by law enforcement officers has increased so much. This is due to the fact that the implementation of state reforms of law enforcement agencies has reduced the law enforcement index, many employees are under the influence of criminal groups and organizations, the Russian-Ukrainian war also negatively affected the work of law enforcement agencies, the population practically does not trust the actions of law enforcement agencies, etc.

Taking into account the fact that the law enforcement agencies of Ukraine are not an isolated social mechanism in the state, but an organic component of our society, the commission of a violent crime in its environment during working hours or after working hours causes considerable resonance in society among taxpayers.

Moreover, the two years of war in Ukraine had a profound impact on socio-economic and military-political transformations, and within their framework, the criminalization of many spheres of life, both at the level of mass phenomena and at the interpersonal level. The relevance of the problem is also increasing in connection with the long-overdue need to improve legal acts regulating the prevention of violent crimes by law enforcement officers.

The problem of strengthening legality among law enforcement officers requires the development and solution of not only priority, but also promising tasks for the prevention of violent crimes in this area. Our analysis of the functioning of law enforcement agencies showed that the success of preventing the commission of violent crimes among their personnel depends on society, the state, the state of the material and technical base, weapons, forensic equipment, training and retraining of law enforcement officers in institutions of higher education, etc.

Key words: prevention, violent crime, subjects of preventive activity, employee, law enforcement agency, national police of Ukraine, investigator, institutions for execution of punishments, torture, crime victim, prevention.

Постановка проблеми. На шляху до Європейської інтеграції Україна окреслила концепцію кримінологічної політики щодо запобігання злочинності. Водночас, провідну роль у виявленні та запобіганні насильницьким злочинам відведено різним підрозділам правоохоронних органів, ми виокремлюємо коло правоохоронних органів, працівники яких найчастіше вчиняють насильницькі злочини при виконанні службових обов'язків. Це працівники Національної поліції України та Державної кримінально-виконавчої служби України.

Отож, вся діяльність працівників правоохоронних органів України полягає у захисті населення країни від посягань на особистість, її права та законні інтереси. Це найважливіший обов'язок держави та її правоохоронних органів, що отримав своє закріплення у Конституції України.

Не випадково коли працівник правоохоронних органів під час виконання службових завдань вчиняє кримінальне правопорушення (злочин або кримінальний проступок) це викликає у населення не довіру до їх функціонування. Ще гірше, коли правоохоронні органи не спроможні протиставити себе злочинності, а їх працівники вчиняють насильницькі злочини ще більше ослаблюють сферу правоохоронної діяльності щодо запобігання злочинності в Україні.

Останніми роками різко зросло кількість насильницьких злочинів учинених працівниками правоохоронних органів. Це обумовлено тим, що проведення державних реформ правоохоронних органів зменшило індекс дотримання законності, багато працівників потрапляють під вплив злочинних груп та організацій, російсько-українська війна теж негативно вплинула на роботу правоохоронних органів, населення практично не довіряє діям правоохоронним органам тощо.

Постановка завдання. Метою цієї публікації є запобігання насильницьким злочинам, що вчиняються працівниками правоохоронних органів в Україні. Для реалізації вказаної мети варто вирішити такі завдання: проаналізувати стан, тенденції вчинення працівниками правоохоронних органів насильницьких злочинів у службовий та поза службовий час; виявити причини та умови їх вчинення; сформувати власні висновки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми запобігання насильницьким злочинам, що вчиняються працівниками правоохоронних органів в Україні займалися такі вчені: П. П. Андрушко, В. М. Бесчастний, О. Ю. Бусол, О. І. Бутович, І.Г. Богатирьов, В.В. Голіна, Б. М. Головкін, О. М. Джу́жа, Д. Ю. Кондратов, О.М. Костенко, О. М. Литвинов, Д. С. Машлякевич, О. А. Мартиненко, С.С. Мірошніченко, Ю. В. Орлов, А. В. Савченко, С.В. Фесенко та ін.

Однак, сьогодні серед науковців не вироблено єдиного підходу щодо запобігання насильницьким злочинам, що вчиняються працівниками правоохоронних органів в Україні, що і спонукало підготувати дану статтю.

Виклад основного матеріалу. Кримінальним правопорушенням є передбачене КК України суспільно небезпечне винне діяння (дія або бездіяльність), вчинене суб'єктом кримінального правопорушення. (ст. 11 КК України). Кримінальні правопорушення поділяються на кримінальні проступки і злочини (ст. 12 КК України) [1].

Поняття злочину в кримінальному законі завжди залишалося універсальною і фундаментальною категорією:

воно лежить в основі змісту всіх кримінально-правових норм та інститутів як Загальної, так і Особливої частини КК України і дозволяє відмежувати злочин від інших правопорушень. Ми поділяємо позицію відомих вітчизняних правників Ю.В. Бауліна та В.І. Борисова з приводу того, що злочин, як і будь-яке інше правопорушення, є певною поведінкою, певним вчинком людини, в якому виявляється його свідомість та воля.

Така поведінка, як зауважують поіменні вчені, може виявлятися у двох формах: дії та бездіяльності. Критерієм розподілу виступає фізична ознака: дія – це активна поведінка (в основі якої лежить певний рух людини); бездіяльність – пасивна поведінка (відсутність руху), яка виявляється в тому, що особа не виконує певних дій, які вона повинна і могла виконати [2, с.48].

Отож, проблема запобігання насильницьким злочинам, що вчиняються працівниками правоохоронних органів в Україні, певним чином кореспондується з іншими проблемами функціонування правоохоронних органів, зокрема:

- недосконалість нормативно-правового, організаційного, фінансового, кадрового та інформаційного забезпечення запобігання кримінальним правопорушенням;
- не належний рівень комплексних запобіжних заходів, спрямованих на усунення причин і умов учинення працівниками правоохоронних органів насильницьких злочинів;
- низька професійно – службова роботи з особами, котрі схильні до вчинення насильницьких злочинів під час виконання службових обов'язків;
- професійна деформація працівників правоохоронних органів в Україні.

Торкаючись питання запобігання насильницьким злочинам, що вчиняються працівниками правоохоронних органів в Україні, варто зазначити, що саме поняття злочин запропоноване раніше вітчизняними вченими є доволі умовним, оскільки їх представники по суті вивчають різні аспекти цього соціального явища [3, с. 53].

Враховуючи той факт, що правоохоронні органи України не ізольований соціальний механізм в державі, а органічна складова частини нашого суспільства, вчинення у її середовищі насильницького злочину у робочий або по за робочий час викликає у суспільстві серед платників податків неабиякий резонанс.

Більше того, два роки війни в Україні глибоко вплинули на соціально-економічні та воєнно-політичні перетворення, а в їх рамках – криміналізацію багатьох сфер життєдіяльності, як на рівні масових явищ, так і на міжособистісному. Варто також зазначити, що вчинення працівниками правоохоронних органів насильницьких злочинів дуже серйозно впливає на стан, динаміку і географію злочинності в цілому.

Вона сьогодні вийшла далеко за межі загальнокримінального феномену і перетворилася на фактор, що створює реальну загрозу національній безпеці, основам державного устрою, а як її нейтралізувати, на жаль, кримінологічна наука поки що, не запропонувала.

У кримінологічній науці існує думка про феномен випадковості у злочинності, коли людина вчиняє злочин не бажаючи цього робити. Можливо така думка має право на існування, мабуть її слід дослідити, але чому, людина, яка оділа форму правоохоронця при затриманні злочинця

дозволяє собі вчиняти насильницькі дії: катування, мордування, приниження. Він, що не розуміє, що такі дії злочинні, але вибирає саме злочинну дію, злочин який вчиняє крадіжку теж розуміє, що вчиняє злочин, і так до безкінечності. То, що це теж випадковість [4, с. 87].

Як видається у нас відсутня реальна статистика, яка шкода (пряма чи побічна) наноситься потерпілим від злочину. А ті цифри, які ми отримуємо від офіційної статистики вірити їм за нашим переконанням не слід тому, що вони не відповідають Індексу тих втрат, і тієї шкоди, які несе людина, суспільство, держава. Варто підтримати позицію Р.С. Веприцького про те, що узагальнену методикою обчислення ціни злочинності слід починати з окремого регіону, міста, району, населеного пункту та для конкретних видів злочинів, зокрема економічних, корисливих, насильницьких та інших [5, с. 31].

Цікавою для нашого дослідження є позиція вітчизняних кримінологів В.В. Голіни і Б.М. Головкина, які вважають, що статистична ілюзія про насильницьку злочинність викривляє уявлення про дійсний стан кримінальної реальності у країні [6, с. 67], а вона на жаль, як соціальне правове явище розповсюджується на всі регіони нашої країни і, що саме прикро, що в цьому не останнє місце займають правоохоронні органи, працівники яких вчиняють насильницькі злочини при виконанні службових обов'язків.

Поряд з тим, є помилкою, коли держава покладає запобігання вчинення насильницьких злочинів тільки на правоохоронні органи, тому, що ефективність їхньої діяльності, також залежить від багатьох факторів і соціальних умов. Вітчизняний вчений О.М. Литвинов у власних дослідженнях пише про те, що завдання держави полягає в тому, щоб забезпечити соціальні умови і правові правила співіснування, гармонізувати суспільні відносини, знімаючи соціальні протиріччя і зміцнюючи солідарність суспільства. Не вирішивши даного завдання, важко очікувати підвищення соціальної активності населення у протидії злочинності, його правової підтримки [7, с. 1].

Інший вітчизняний вчений О.М. Костенко зазначає, що високий рівень правопорядку в суспільстві можливий тільки тоді, коли громадяни бачать у державних органах гарантії їхньої безпеки, відчують не на словах, а на ділі, зацікавленість правоохоронних органів у розгляді й вжитті заходів щодо будь-якого правопорушення. Укриття злочинів від реєстрації з метою підвищення показників розкриття, незаконні відмови в порушенні кримінального провадження, вчинення працівниками злочину та інше «професійне» маніпулювання статистикою завдають колошальної шкоди правосвідомості населення і підштовхують суспільство до прірви правового нігілізму [8, с. 150].

Отже, при розробці дорожньої карти запобігання насильницьким злочинам, що вчиняються працівниками правоохоронних органів в Україні, слід враховувати наступні компоненти:

- 1) вид вчиненого кримінального правопорушення (від невеликої тяжкості до більш тяжкого і особливо тяжкого);
- 2) класифікація вчинення насильницьких злочинів з урахування історичного, правового, фінансово-економічного, політичного, ідеологічного, морального, медичного та соціально-психологічного критерію;
- 3) вид шкоди (пряма чи побічна), яка нанесена працівниками правоохоронних органів в Україні не тільки потерпілому, а і державі та суспільству в цілому;
- 4) суми виплат потерпілим від вчинення працівником правоохоронних органів насильницького злочину на підставі позовних заяв. Це важливий компонент, оскільки він засвідчує, що в Україні даний поки що не достатньо відпрацьований.
- 5) суми виплат за заподіяну моральну шкоду особам, які незаконно були притягнуті до кримінальної відповідальності на виконання рішень Європейського суду з прав людини [9, с.82]

За даними вітчизняних кримінологів вчинення працівником правоохоронних органів насильницького злочину набуває в умовах воєнного стану в Україні особливого значення, оскільки вчинення насильницького злочину в умовах війни – це суспільно-небезпечне явище, яке зберігає свою тенденцію до криміналізації суспільства, становить особливу небезпеку у сфері інформаційних технологій і ресурсів, використання глобальних комп'ютерних, телекомунікаційних мереж, наносить велику шкоду державі та її громадянам.

До речі цікавою є позиція вітчизняного вченого Є.В. Фесенко, який у власних працях зазначає, що проблема цінностей у світовій філософії небезспірна, а злочинне діяння завжди спрямоване проти найважливіших цінностей, які бере під захист кримінальне законодавство [10, с. 49].

Слід також звернути увагу і на позицію іншого вітчизняного вченого С.С. Мірошніченка, який доводить у власному дослідженні про необхідність удосконалення державою механізму протидії злочинності, оптимізації інтеграційних зв'язків між такими його елементами, як цілі, завдання, функції, методи діяльності, через комплексне вирішення питань реалізації принципу верховенства закону, прав і свобод людини і громадянина [11, с. 149].

До речі, кримінологічний аналіз розвитку насильницької злочинності в умовах війни показує, що однією з найгостріших проблем є вчинення працівниками правоохоронних органів під час виконання службових обов'язків насильницьких злочинів.

Не є виправданням, коли слідчий або дізнавач правоохоронного органу застосовує до затримано заборонені заходи отримання доказів у його вині. Або адміністрація установи виконання покарань катує засудженого, оскільки той не дотримується під час відбування покарань правил внутрішнього розпорядку дня.

До речі, катування як специфічний вид насильства в приміщеннях Національної поліції України, в установах виконання покарань України, є в більшості випадків латентною, оскільки самі правоохоронні органи за законом відповідають за збирання статистичної інформації про вчинювані злочинні діяння, однак, враховуючи корпоративні інтереси, досить часто відомості про факти катування ними приховуються.

Більше того, від належного виконання працівниками правоохоронних органів покладених на них державою й суспільством обов'язків залежить довіра населення до правоохоронних органів. Отож, насильницька злочинність працівниками правоохоронних органів украї негативно впливає не лише на службову діяльність працівників правоохоронних органів та на їх службову дисципліну, але і на державу в цілому, будучи одним із внутрішніх індикаторів, за яким суспільство оцінює стан соціальної безпеки та мікроклімату.

Такий стан справ багато в чому пояснюється тим, що вчинення працівником правоохоронних органів насильницького злочину природно сприяє падінню авторитету державної влади, поширенню у суспільстві страху перед зовнішніми та внутрішніми загрозами, аномії, аморальності й неповаги до правоохоронця та знижує престижність служби. Серед рівнів запобігання насильницьким злочинам що вчиняються працівником правоохоронних органів ми виділяємо:

– загальносоціальне запобігання насильницьким злочинам що вчиняються працівником правоохоронних органів – це продумана державна соціальна політика, яка спрямована на підняття авторитету роботи правоохоронних органів у вирішенні загальних економічних і соціальних завдань держави, гарантування їм соціального та правового захисту;

– спеціально-кримінологічне запобігання насильницьким злочинам що вчиняються працівником правоохорон-

них органів – це цілеспрямована дії держави на криміногенні детермінанти, корті пов'язані з окремими видами насильницької злочинної поведінки працівників правоохоронних органів під час виконання службових обов'язків і поза робочим часом.

– індивідуально-профілактичне запобігання насильницьким злочинам що вчиняються працівником правоохоронних органів – це індивідуальний вплив держави на тих працівників правоохоронних органів, хто під час виконання службових обов'язків може стати на злочинний шлях вчинення відносно іншої особи, насильницький злочин.

– віктимологічне запобігання насильницьким злочинам що вчиняються працівником правоохоронних органів – це діяльність державних та громадських інститутів, спрямована на виявлення та нейтралізацію факторів, що формують віктимну поведінку у працівників правоохоронних органів, шляхом виявлення конкретних осіб з підвищеним ступенем віктимності щодо потенційних жертв під час виконання службових обов'язків.

Висновки. З урахуванням вищевикладеного зауважимо, що недостатній рівень дослідження проблем запобігання вчинення насильницьких злочинів працівниками правоохоронних органів вкрай негативно позначається на функціонуванні самих правоохоронних органів та виконанні ними державних службових завдань. Як вбачається, актуальність проблеми зростає також і у зв'язку з давно назрілою необхідністю вдосконалення нормативно-правових актів, що регламентують запобігання вчинення насильницьких злочинів працівниками правоохоронних органів.

Проблема зміцнення законності серед працівників правоохоронних органів потребує розробки та вирішення не лише першочергових, але й перспективних завдань щодо запобігання вчинення насильницьких злочинів в цій сфері. Проведений нами аналіз функціонування правоохоронних органів показав, що успіх запобігання вчинення серед їх персоналу насильницьких злочинів залежить від суспільства, держави, стану матеріально-технічної бази, озброєння, криміналістичної техніки, підготовка та перепідготовка працівників правоохоронних органів у закладах вищої освіти тощо.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III із змінами та доповненнями. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>
2. Кримінальний кодекс України: Науково-практичний коментар / Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, С. Б. Гавриш та ін.; За заг. ред. В. В. Сташиса, В. Я. Тація. К.: Видавничий Дім "Ін Юре", 2016. 1196 с.
3. Кримінологія: підручник. / О.М. Джужа, В.В. Василевич, В.В. Черней, С.С. Чернявський та ін.; за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. В.В. Чернея; за наук. ред. Д-ра, юрид. наук, професора О.М. Джужі. Київ: ФОРМ-Маслакова, 2020. 612 с.
4. Богатирьов І.Г. Проблема ціни злочинності в Україні. Сучасна кримінологія: досягнення, проблеми, перспективи: матеріали міжнар. наук. конф., присвяч. 50-річчю каф. кримінології та кримінально-виконавчого права. Харків, 9 груд. 2016 р. / за ред. В.Я. Тація, Б.М. Головкина. Харків: Право, 2016. С. 87-89.
5. Веприцький Р.С. Феноменологія злочинності в регіоні: автореферат дис... д-ра. юрид. наук.: 12.00.08. Харків, 2016. 40 с
6. Кримінологія: підручник/ В.В. Голіна, Б.М. Головін, М.Ю. Валуйська та ін.; за ред.. В.В. Голіни, Б.М. Головіна. Х.: Право, 2014. 440с.
7. Литвинов О.М. Соціально-правовий механізм протидії злочинності в Україні (теоретичні та практичні засади): автореферат дис. ... докт. юрид. наук (12.00.08). Харків: ХНУВС, 2010. 39 с.
8. Костенко О.М. Концепція модернізації кримінології у світлі соціального натуралізму (про основи «натуралістичної» кримінології). *Право України*. 2009. № 7. С. 39-42.
9. Дмитренко Н.А. Роль Збройних сил України у запобіганні злочинності в умовах гібридної війни. Матер. Міжнар. наук.-практ. конф. Місце юридичних наук у формуванні правової культури сучасної людини, м. Запоріжжя, 21-22 грудня 2018р. Запоріжжя: Ч.2. С. 80-82.
10. Фесенко Є. В. Злочини проти здоров'я населення та системи заходів з його охорони: Монографія. К.: Атіка, 2004. 280 с.
11. Мірошніченко С.С. Злочини проти правосуддя: теорія та практика протидії: Монографія. К.: Десна, 2012. 432 с.